

к. філол. н., доц. **Сукаленко Т. М., Новохатько О. О.**,
Національний університет державної податкової служби України

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ

Від 70-х років ХХ ст. активізувалися гендерологічні дослідження в європейській, американській соціолінгвістиці, а від початку 90-х років ХХ ст. – і в мовознавстві на пострадянському просторі. В Україні над гендерною проблематикою працювали русисти О. Горошко, Л. Компанцева, О. Семиколєнова, Л. Синельникова, А. Шиліна та ін.; германісти – О. Бессонова, О. Дудоладова, К. Піщикова та ін.; славісти – А. Архангельська, Н. Баландіна. В україністиці до цієї проблеми зверталися Ф. Бацевич, Я. Пузиренко, Л. Ставицька, О. Тараненко та ін.

Об'єктом уваги в гендерологічних студіях стали питання відмінностей, подібностей та особливостей репрезентації осіб чоловічої та жіночої статі в мові. Одночасно зі збільшенням кількості праць, присвячених причинам виникнення гендерних відмінностей у мові, почали з'являтися дослідження, мета яких – проаналізувати множинні мовні засоби виявлення гендеру в різних культурах¹. Надзвичайно важливим для гендерних досліджень є чітке розмежування понять «стать» як суто біологічної категорії та «гендер», який розуміють як взаємозв'язок належності; очікування та знання, пов'язані в суспільстві з «жіночністю» і «мужністю». Суть соціокультурної природи гендеру як соціальної статі полягає в тому, що він є ідеологічним конструктом, який акумулює уявлення про те, що означає бути чоловіком і жінкою в тій або тій культурі.

Нині постала навіть особлива соціолінгвістична дисципліна – гендерна лінгвістика, яка вивчає мову та мовну поведінку, зважаючи на соціальну гендерну специфіку.

Лінгвістична гендерологія співвідносить мову з особистістю за ознакою соціальної статі. На думку Л. Ставицької, «сучасна лінгвістика переживає своєрідний «гендерний бум», а тому можна і слід говорити про накопичені ідеї, напрями пошуків та експериментів, маючи на оці становлення української лінгвістичної гендерології, бо гендер як ніяке інше соціолінгвістичне поняття, закорінений в умови життя, реалії, норми і

---

¹ Сукаленко Т.М. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові: монографія / Т.М. Сукаленко. – К.: Інститут української мови: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 16.

традиції певної культури»². Гендерні ознаки мовної картини світу – це «сутнісні прояви пізнання світу крізь призму чоловічого і жіночого бачення, що інтегрують універсальні та національно специфічні ознаки, оприявлюють особливості номінативної та комунікативної діяльності чоловіків і жінок, а також вплив статі на мовну практику та мовну поведінку»³. Залежність мовних особливостей від розподілу носіїв мови за статтю існує і виявляється багатоманітно. В Україні гендерна лінгвістика тільки розвивається, спираючись на випробувані у зарубіжній лінгвогендерології методи. Вітчизняні дослідження в цій галузі орієнтуються переважно на російськомовний соціум, що проживає в Україні, та зарубіжний мовний матеріал.

Термін «гендер» використовують для описування «соціальних, культурних і психологічних аспектів, які можна співвіднести з рисами, нормами, стереотипами і ролями, які вважаються характерними або бажаними для тих, кого суспільство вважає чоловіками або жінками»⁴.

Аналогічне визначення поняття «гендер» можна знайти і у Вільній енциклопедії: «Гендер – соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, на відміну від статі, яка позначає біологічні відмінності, цілісна психічна репрезентація статі, сповнена неповторним динамічним глибинним, когнітивним та поведінковим поняттям жіночого та чоловічого, здобута індивідом у результаті набуття індивідуального гендерного досвіду»⁵.

Термін «гендер» з'явився для визначення соціальних, а не біологічних відмінностей між чоловіками та жінками»⁶. Тому поняття «гендер» потрактуємо як соціокультурну категорію, яка відображає сукупність

---

² Ставицька Л. Мова і статі / Леся Ставицька // Критика. – 2003. – № 6. – С. 30.

³ Там само.

⁴ Глущенко О.О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті / Наукові праці. Філологія. Літературознавство.–Том 70. –Випуск 57.– Видання ЧДУ імені Петра Могили, 2007. – С.108-109.

⁵ Глущенко О.О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті / Наукові праці. Філологія. Літературознавство.–Том 70. –Випуск 57.– Видання ЧДУ імені Петра Могили, 2007. – С.108-111.

⁶ Глущенко О.О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті / Наукові праці. Філологія. Літературознавство. –Т. 70. – Вип. 57. – Видання ЧДУ імені Петра Могили, 2007. – С.108.

соціальних і культурних норм, очікувань та уявлень, які асоціюються з особами чоловічої або жіночої статі в певному суспільстві.

Л. Корнєва акцентує увагу на тому, що «гендер – це безперервний процес продукування суспільством відмінностей у чоловічих і жіночих ролях, ментальних та емоційних характеристиках, і врешті-решт – у мовленнєвій поведінці»⁷.

На думку Ф. Бацевича, «характер мовленнєвого спілкування, його стратегія, стиль, тональність великою мірою залежать від гендерних (соціостатевих) і комунікативних статусів учасників спілкування»⁸.

Мета статті: проаналізувати та порівняти основні особливості комунікативної та мовної поведінки чоловіків і жінок в аспекті теорії гендеру.

На спілкування між чоловіком та жінкою впливають такі чинники, зокрема психофізіологічні особливості та гендерні стереотипи. Гендерні особливості в процесі спілкування залежать від психічного складу, характеру професії, соціального статусу тощо. «Не викликає сумнівів, що чоловіки та жінки суттєво відрізняються за психічними, фізіологічними та комунікативними параметрами. Сьогодні наука не заперечує існування деяких стильових особливостей, властивих переважно чоловікам чи переважно жінкам у рамках чітко окресленої ситуації спілкування. При цьому вважається, що вони виникають під впливом як соціокультурних (наприклад, уживання жінками лайливих слів засуджується більше, ніж чоловіча лайка), так і біологічних, і гормональних чинників».

На думку Ф. Бацевича, «жінки, як правило, перевершують чоловіків у всьому, що стосується мови (дівчатка починають говорити раніше, мають багатший словниковий запас, утворюють складніші й різноманітніші речення); вони більше схильні до кохання, прихильніші, емоційніші. Чоловіки ж частіше є лідерами; їхня самооцінка залежить від успіхів у сфері предметної діяльності, стабільніша й загалом вища від жіночої»⁹.

Дослідники з гендерної лінгвістики дійшли думки, що «мета спілкування у чоловіків і жінок різна: чоловік спілкується для того, щоб передати важливу інформацію, а жінка – щоб зав'язати, підтвердити і укріпити емоційні зв'язки зі співрозмовниками. Тому чоловік у процесі

---

⁷ Корнєва Л.М. Гендерний аспект комунікації / Л.М.Корнєва // Філологічні науки: зб. наук. праць. – Вип.13. – Полтава, 2013. – С.107.

⁸ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник /Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – С.112.

⁹ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник /Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – С.113.

спілкування або задіює весь мозок, або (якщо зайнятий чимось важливим) відповідає автоматично, взагалі не сприймаючи слова співрозмовника. У жінки навпаки – активується невелика частка мозку, але паралельно вона може займатися ще десятком інших справ. Гендерні особливості спілкування виразно виявляються в етикетному спілкуванні. Під час розмови жінки зазвичай відверто дивляться у вічі співрозмовника, чоловіки ж частіше уникають прямого погляду. Жінки здебільшого починають і підтримують розмову, а чоловіки контролюють і керують перебігом її. Жінки частіше ніж чоловіки просять вибачення, докладно щось пояснюють»¹⁰.

Інші дослідники (Г. Куриш, М. Цебрій) виділяють такі відмінності між чоловіками та жінками: «Щодо чоловіків, то для них розмова – це обмін інформацією, а для жінок – це взаємодія. Жінки схильні ставити на перше місце під час спілкування близькість, а чоловіки – незалежність. Увага до деталей у жінок є засобом прояву інтересу. Чоловіків дратує увага жінок до деталей.

Більшість чоловіків почувають себе комфортно, якщо виступають публічно, жінки віддають перевагу приватній бесіді. Тому жінки відчують себе вільно і невимушено під час розмови в колі знайомих, рідних чи близьких у той час, коли чоловікам досить важко спілкуватись в цьому колі, адже чоловіки є більш стриманими і закритими порівняно з жінками.

У процесі комунікації жінка і чоловік переслідують різну мету. Чоловік частіше схильний до того, щоб у розмові маніпулювати статусом, жінка частіше схильна до встановлення близьких відносин, жінки відчують себе комфортно, коли розмовляють в присутності своїх друзів і людей, рівних їм за статусом, а чоловіки – коли їм необхідно встановити і зберегти свій статус у групі.

Психологи встановили істотні відмінності у поведінці чоловіків і жінок під час розмови. Вони вважають, що зазвичай чоловік перебиває жінку майже вдвічі частіше. Приблизно одну третину часу бесіди жінка збирається з думками, намагаючись відновити їхній хід. Чоловіки люблять слухати самих себе. Вони схильні занадто швидко давати готові поради, не вислуховуючи співрозмовника до кінця і не задаючи йому питань. Жінки здебільшого починають і підтримують розмову, а чоловіки контролюють і спрямовують її в правильне русло, виявляючи при цьому свою зацікавленість. Статистично доведено, що жінки більш комунікабельні за

---

¹⁰ Дорошенко С.М. Гендерні особливості спілкування /С.М. Дорошенко.– Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Philologia/8_100640.doc.htm.

чоловіків. Так, за день у середньому українець вимовляє 11500 слів, українка – 26200»¹¹.

На думку Л. Корнєвої, «чоловікам притаманна однолінійність спілкування, зосередженість на одній темі. Більш того, особливістю багатьох із них є так звана психологічна глухота: розмовляючи, чоловіки не звертають уваги на те, що відбувається поруч і можуть не реагувати на репліки, що не пов'язані з темою бесіди. При цьому вони більше уваги звертають на суть висловлювання, деталі їх мало цікавлять, тому чоловіки не говорять більше, ніж потрібно для передачі основної інформації. Думки свої вони виражають прямо, логічно, крок за кроком вибудовуючи висловлювання, тому їх дратує жіноча звичка говорити натяками та про другорядне. Чоловіки, чия самооцінка пов'язана з почуттям компетентності та володіння ситуацією, намагаються взяти на себе й контроль за перебігом спілкування. Їхній комунікативній поведінці притаманне використання стратегій домінування, що особливо яскраво виявляється у спілкуванні з жінками. Найчастіше чоловіки вдаються до таких прийомів, як багатослів'я (говорять більше й довше), контроль теми (уникають неприємних тем; не відступають від основної або, навпаки, замінюють її; ігнорують коментарі), перебивання співрозмовника, відсутність реакції на його мовлення або її неадекватність, мовчанка тощо. Усі ці засоби дають можливість маніпулювати іншою особистістю, стверджуючи власну незалежність та маскулітність, соціальний статус. Цей чинник визначає й більшу схильність чоловіків до монологу, вони люблять «слухати себе», думки, а тим більше настрої, співрозмовника їх мало цікавлять. Власну думку вони висловлюють безапеляційно, більш категоричні у формулюваннях, а в діалогах схильні заперечувати твердження партнера, виражати незгоду. Чоловіки всіляко намагаються продемонструвати власну компетентність, довести правоту, дати пораду, тому їх манера спілкування більш конфліктна й агресивна. Жінки в цьому відношенні більш поступливі, для них основне – контакт зі співрозмовником, який досягається у діалозі. Чоловічий стиль спілкування характеризується також емоційною стриманістю, бо для них важливішим є зміст спільної мовленнєвої діяльності, а не симпатії до партнера. У той же

---

¹¹ Куриш Г.Д. Гендерні аспекти спілкування / Г.Д. Куриш, М.М. Цебрій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CCkQFjACahUKewjln8m6_oHIAhXFlnIKHcuYDuU&url=http%3A%2F%2Fbsfa.edu.ua%2Ffiles%2Fkonf%2F22032013%2Fs5%2FKurysh_Zhebriy.pdf&usg=AFQjCNFFLjHkuchRk9qLx3VHu1HcIU95bQ.

час негативні емоції – гнів, роздратування, невдоволення, обурення – прерогатива чоловіків»¹².

До чоловічого стилю спілкування Ф.Бацевич відносить: інформацію (факти, цифри, результати); чоловіки у комунікації зорієнтовані на соціальні статуси і владу (приспосовуються до ієрархічних соціальних ролей у комунікації); віддають перевагу асиметричній комунікації; формулюють пропозиції прямо, у розмовах, дискусіях часто акцентують увагу на власній позиції; конфлікти розв'язують за допомогою аргументів і переконань¹³.

Пор. жіночий стиль спілкування за Ф. Бацевичем: жінки зорієнтовані на атмосферу спілкування (інтерактивні, міжособистісні аспекти), віддають перевагу партнерській комунікації, намагаються скоротити дистанцію між собою і партнером у комунікації; легко встановлюють контакти; формулюють пропозиції у вигляді запитань; у конфліктних ситуаціях жінки відмовляються від своїх поглядів, позицій.

Великий інтерес викликає дослідження гендеру в професійній комунікації. «Так, у результаті тривалої роботи німецьких лінгвістів із дослідження гендерної специфіки професійного спілкування встановлено, що чоловіки і жінки виявляють тенденції до різних стилів ведення полеміки. Чоловіки рідше погоджуються з критикою, частіше вдаються до іронії, посилення на авторитети, використовують менше мовних засобів, що виражають невпевненість, і в результаті справляють враження більш компетентних і впевнених у собі і своїй правоті фахівців, тобто більш успішно домагаються так званого «статусу експерта»¹⁴.

О. Горошко, досліджуючи особливості чоловічої та жіночої мови, враховуючи деякі характеристики мовлення, зокрема зв'язаність, динамізм, предметність, складність тощо виявила, що чоловічій письмовій мові порівняно з жіночою властиві такі особливості: наявність коротких речень, чоловіки часто припускаються граматичних помилок, у мовленні використовують іменники і прикметники (якісні та присвійні), рідше – дієслова і частки; у мові чоловіків переважають раціоналістичні оцінки; вони зображують світ і дійсність у більшій розмаїтості якісних характеристик, фарб і ознак; беручи до уваги синтаксичну структуру жіночих і чоловічих

---

¹² Корнева Л.М. Гендерний аспект комунікації / Л.М.Корнева // Філологічні науки: зб. наук. праць. – Вип.13. – Полтава, 2013. – С.108-109.

¹³ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник /Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – С.114 – 115.

¹⁴ Дорошенко С.М. Гендерні особливості спілкування /С.М. Дорошенко.– Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Philologia/8_100640.doc.htm.

текстів дослідницею було виявлено, що чоловіки частіше використовують підрядний зв'язок, рідше зустрічаються окличні та питальні речення, неповні речення й еліптичні конструкції, зворотний порядок слів менш властивий чоловічій письмовій мові¹⁵.

Дослідники лінгвогендерологічних проблем стосовно аспектів спілкування, пов'язаних із мовним кодом, зазначають, що «в мовленні чоловіків простежується більша кількість іменників і дієслів; жінки віддають перевагу прикметникам і прислівникам. У мовленні жінок частіше трапляються актуалізатори (*так? ти що? га?* тощо), сигнали наявності зворотного зв'язку й уваги до слів співбесідника (*так, ага, угу, о!* тощо). Жінки спокійніше реагують на перебивання мовлення, їх мовний код містить більшу кількість засобів увічливості, меншу кількість грубих і лайливих виразів. У мовленні жінок частіше спостерігається явище неточного («приблизного») називання предметів<...>; чоловіки ж намагаються все називати точно. Жінки частіше вживають слова зі значенням невпевненості (*мабуть, напевне*) і описові вислови внутрішніх етапів <...> та інші особливості»¹⁶.

Т. Осіпова вказує на те, що «фахівці відзначають також відмінність у гендерному сприйнятті мовлення. Для чоловіків важливо те, що говорять, а для жінок – переважно те, як говорять; чоловіків уважають емоційними внаслідок превалювання в них у крові тестостерону – гормону бажання й агресії, а жінок – чуттєвими, оскільки їхня кров більш насичена естрогенами, що сприяють активізації захисних та пристосувальних реакцій»¹⁷.

Отже, зовнішні та внутрішні чинники спілкування тісно поєднуються між собою й впливають на перебіг комунікації. Існує багато певних обмежень, які мають відповідний вплив на особистість від народження, чим

---

¹⁵ Горошко Е.И. Особенности мужского и женского стиля письма /Е.И. Горошко // Гендерный фактор в языке и коммуникации. – Иваново, 1999. – С.28-41; Дорошенко С.М. Гендерні особливості спілкування /С.М. Дорошенко.– Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Philologia/8_100640.doc.htm.

¹⁶ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник /Ф.С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – С. 115.

¹⁷ Осіпова Т.Ф. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації/ Т.Ф. Осіпова //Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету: зб. наук. праць/ ред.: Ж.В. Колоїз (відп. ред.), П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін. – Кривий Ріг : ТОВ «Центр-Принт», 2012. – Вип. 7.– С.110.

змінюють поведінку чоловіків і жінок¹⁸. У ході гендерологічних досліджень встановлено, що мовлення жінок порівняно з мовленням чоловіків менш категоричне, відзначається формами ввічливості, які менш характерні або не властиві взагалі чоловічій комунікативній поведінці. У комунікації існують значні розбіжності у поведінці та в мовленні чоловіків і жінок, які дають можливість говорити про існування чоловічого та жіночого стилів спілкування, особливості яких необхідно знати та враховувати у процесі спілкування.

---

¹⁸ Дорошенко С.М. Гендерні особливості спілкування / С.М. Дорошенко. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Philologia/8_100640.doc.htm.